

Handreiking onderzoek opkomstcampagne gemeenten

Onderzoekstemplate voor het uitvoeren van opkomstonderzoek onder inwoners

In opdracht van het ministerie van BZK opgesteld door Daan Jacobs & Julien van Ostaaijen, Tilburg University, 2017

Inleiding

Veel gemeenten proberen de opkomst bij verkiezingen met een lokale campagne te stimuleren. Het effect van gemeentelijke opkomstcampagnes op de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen is op dit moment echter zeer beperkt. Teneinde de opkomst te verhogen, doen gemeenten er goed aan veel en langdurig te investeren in sociale en politieke factoren.¹ Desalniettemin verwachten veel gemeenten nog steeds veel van een lokale opkomstcampagne. Slechts enkele gemeenten onderzoeken of een dergelijke campagne ook het gewenste effect heeft, alsmede waarom hun inwoners gaan stemmen of thuisblijven. Dat kleine aantal doet dit bovendien op zeer veel verschillende wijzen. Hierdoor zijn de resultaten van de beschikbare onderzoeken nauwelijks vergelijkbaar, wat het identificeren van good practices bemoeilijkt. Deze beknopte handreiking is een eerste aanzet om gemeenten te stimuleren onderzoek te doen naar opkomstgedrag in hun gemeente en de effectiviteit van hun campagnes. Zeker als gemeenten nieuwe communicatiemiddelen inzetten of hun inzet baseren op wensen onder de bevolking, is het verstandig achteraf te kijken of de gestelde doelen ook zijn bereikt. Anderzijds is deze handreiking een aanzet om dergelijk onderzoek op een goede manier en liefst zoveel mogelijk op een zelfde manier te laten doen.

Onderzoek doen naar het effect van een gemeentelijke verkiezingscampagne

Onderzoek doen, is keuzes maken. Keuzes ten aanzien van de onderzoeksvraag, de vorm en de uitvoering. Eén recept voor goed onderzoek naar het effect van gemeentelijke verkiezingscampagnes bestaat dan ook niet; iedere onderzoek vraagt om maatwerk. Wel is het mogelijk om het aantal beschikbare keuzes op basis van eerdere ervaringen tot een kleiner aantal terug te brengen. Voor onderzoeken naar het effect van gemeentelijke verkiezingscampagnes kunnen daarbij de volgende uitgangspunten worden gehanteerd.

1. Stel de juiste vraag

Ieder onderzoek begint met het stellen van een vraag. Bij het evalueren van een campagne zal die vraag doorgaans een variant zijn op de vraag 'Wat is het effect van de in [...] gevoerde campagne'. Dikwijls zal het echter lonen om die vraag in meerdere deelvragen op te splitsen. Die vragen kunnen zich richten op specifieke doelgroepen (first-time voters, niet-stemmers, etc.) of op verschillende campagne-elementen (een verkiezingskrant, een debat, etc). Op die manier wordt voorkomen dat het onderzoek in algemene heden blijft hangen, of dat belangrijke vragen onbeantwoord blijven.

2. Selecteer alle relevante variabelen

Hoewel het in veel gevallen verstandig is om in een onderzoek alleen te vragen naar zaken die direct betrekking hebben op de gestelde onderzoeksvraag, leert de ervaring dat onderzoeken naar de opkomst bij verkiezingen er goed aan doen om zich niet alleen te richten op de hoofdvariabelen (de campagne en de opkomst), maar ook op zogenaamde 'controlevariabelen'. Het effect van campagnes is namelijk in de regel zo klein – en het effect van andere factoren zoveel groter – dat de effectiviteit van een campagne niet kan worden vastgesteld tenzij voor deze andere factoren wordt gecontroleerd.² Daarnaast is het aan te raden om ook in meer algemene zin te vragen naar redenen om wel en niet te gaan stemmen; hoewel niet direct relevant, zijn dergelijke vragen een waardevolle bron van informatie over de wijze waarop bestaande campagnes verbeterd kunnen worden.

3. Identificeer de juiste doelgroep(en)

Naast het selecteren van alle relevante variabelen, is ook het identificeren van de juiste doelgroep(en) van belang. Welke groepen dit zijn, zal in hoge mate worden gedicteerd door de gestelde onderzoeksvra(a)g(en); een onderzoeksvraag die zich in het bijzonder richt op jongeren zal alleen kunnen worden beantwoord als het onderzoek zich op die groep richt. Hoewel een open deur, is het identificeren van de juiste doelgroep cruciaal. Aangezien sommige doelgroepen niet eenvoudig bereikt kunnen worden of om aangepaste vraagstellingen vragen, is het belangrijk dat

¹ De bevindingen uit deze paragraaf komen uit: Van Ostaaijen, J.J.C., Epskamp, M., Dols, M. (2016) Verbetering op komst. Een verkenning naar een effectieve gemeentelijke inzet van communicatiemiddelen voor de opkomst bij lokale verkiezingen. Tilburg/Rotterdam.

² Voor een volledige lijst met controlevariabelen, zie Van Ostaaijen et al. (2016, pp. 28-35).

zorgvuldig wordt nagegaan op welke doelgroep(en) het onderzoek betrekking heeft. Dit is des te belangrijker als er in het onderzoek met behoeften van meerdere doelgroepen rekening moet worden gehouden.

4. Kies de juiste onderzoeksvorm

Er zijn verschillende manieren om onderzoek te doen. Zo kan gebruik worden gemaakt van schriftelijke vragenlijsten (via post of e-mail), telefonische gesprekken, deur-aan-deur gesprekken, of paneldiscussies. Elk van deze onderzoeksvormen heeft echter voor- en nadelen, waardoor het van belang is dat de juiste vorm wordt gekozen. Een duidelijk criterium kan hierbij niet worden gegeven, aangezien iedere vorm op zich betrouwbaar en valide is. Wel is het zo dat sommige onderzoeksvormen zich beter lenen voor het beantwoorden van bepaalde onderzoeksvragen dan andere; zo passen paneldiscussies beter bij een onderzoek naar een zeer specifieke groep kiezers en kan het effect van een specifiek campagne-element waarschijnlijk het beste met een experiment worden onderzocht. In de meeste gevallen is een combinatie echter het meest geschikt. Door een algemeen schriftelijk onderzoek (via post of digitaal) aan te vullen met een aantal gerichte panelgesprekken of interviews die deur-aan-deur worden afgenomen, kan een meer representatief en volledig beeld worden geschetst. Hetzelfde geldt voor de gebruikte vraagstellingen; hoewel het effect van een campagne louter statistisch vastgesteld kan worden, is het in veel gevallen verstandig om in het onderzoek ook expliciet te vragen naar de mate waarin respondenten dat effect zelf hebben ervaren (zie ook onze voorbeeld vragenlijst aan het eind van deze notitie).

5. Houd rekening met de uitvoering

Hoewel er over het algemeen veel tijd gaat zitten in het ontwerp van een onderzoek, kost de uitvoering dikwijls evenveel, zo niet meer tijd. Het strekt daarom tot aanbeveling om hier rekening mee te houden door bijvoorbeeld te zorgen voor voldoende ambtelijke ondersteuning. Naast de tijd die het kost, kent de uitvoering van een onderzoek een aantal valkuilen. Een aantal hiervan is algemeen, maar het merendeel is verbonden met de gekozen onderzoekszopzet. Zo is het bij vragenlijsten van belang dat ofwel de gehele populatie wordt aangeschreven en aangespoord om de vragenlijst in te vullen, dan wel dat een voldoende omvangrijk deel van de getrokken steekproef deelneemt. Zonder aanvullende inspanningen bestaat de kans op een zeer lage respons, waardoor de resultaten van een onderzoek niet gelden voor de bredere populatie. Dit geldt in het bijzonder voor zeer specifieke doelgroepen, zoals jongeren of migranten; om ook in deze groepen voldoende respons te realiseren, is dikwijls een intensievere of op maat gesneden aanpak noodzakelijk (zie ook onder 3 en 4). Hierna volgt een variant op de vragenlijst die onlangs is gebruikt voor een evaluatie van de gemeentelijke verkiezingscampagne in Meierijstad ('De stembus voorbij: een onderzoek naar het effect van een gemeentelijke campagne op de lokale opkomst bij de herindelingsverkiezing in Meierijstad' 2016-2017)³. Het kan als voorbeeld en inspiratie dienen voor gemeenten die ook het effect van hun verkiezingscampagne willen analyseren.

Juni 2017

Deze handreiking is gemaakt door Tilburg University in opdracht van het Ministerie van BZK, Directie Democratie en Burgerschap, afdeling Politieke Ambtsdragers, zie ook www.politiekeambtsdragers.nl

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/03/30/de-stembus-voorbij-een-onderzoek-naar-het-effect-van-een-gemeentelijke-campagne-op-de-lokale-opkomst-bij-de-herindelingsverkiezing-in-meierijstad>

Voorbeeldvragenlijst onderzoek

1 Wat is uw leeftijd in jaren?

2 Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?

☐ Basisonderwijs	☐ Middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
☐ VMBO	☐ Hoger beroepsonderwijs (HBO)
☐ HAVO	☐ Wetenschappelijk onderwijs (WO)
☐ VWO	☐ Anders, namelijk:
☐ Lager beroepsonderwijs (LBO)	

3 Heeft u op dit moment betaald werk?

- Ja
- Nee
- Zeg ik liever niet

4 Als u alles bij elkaar optelt, hoe hoog is dan het gemiddelde netto inkomen van uw huishouden per maand?

☐ Minder dan 1000 euro	☐ 5001-7500 euro
☐ 1001-2000 euro	☐ Meer dan 7500 euro
☐ 2001-3000 euro	☐ Zeg ik liever niet
☐ 3001-4000 euro	☐ Weet ik niet
☐ 4001-5000 euro	

5 Tot welke etnische groep(en) rekent u zichzelf? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk. (de antwoord categorieën kunnen uiteraard aan de gemeentelijke situatie worden aangepast)

☐ Nederlands	☐ Afrikaans
☐ Turks	☐ Indisch
☐ Marokkaans	☐ Pools
☐ Surinaams	☐ Duits
☐ Antilliaans	☐ Anders, namelijk:

6 In welke mate voelt u zich verbonden met uw gemeente?

☐ Helemaal niet verbonden	☐ Zeer verbonden
☐ Niet erg verbonden	☐ Weet ik niet
☐ Tamelijk verbonden	

7 Hoe vaak leest u een landelijk dagblad (op papier of digitaal)?

☐ Iedere dag	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 1 keer per week	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

8 Hoe vaak leest u een lokaal of regionaal dagblad (op papier of digitaal)?

☐ Iedere dag	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 1 keer per week	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

9 Wat is uw voornaamste bron van nieuws over de politiek in uw gemeente?

☐ Vrienden, kennissen en familie	☐ Nieuwswebsites
☐ Lokale en regionale dagbladen
(op papier of digitaal)	☐ Sociale media (waaronder Facebook,
Twitter en Instagram)
☐ Landelijke dagbladen (op papier of digitaal)	☐ Weet ik niet
☐ Lokale en regionale omroepen	

10 Wat is uw voornaamste bron van nieuws over de afgelopen verkiezingen?

☐ Vrienden, kennissen en familie	☐ Nieuwswebsites
☐ Lokale en regionale dagbladen
(op papier of digitaal)	☐ Sociale media (waaronder Facebook,
Twitter en Instagram)
☐ Landelijke dagbladen (op papier of digitaal)	☐ Weet ik niet
☐ Lokale en regionale omroepen	

11 Hoe vaak neemt u deel aan de activiteiten van 1 of meer verenigingen?

☐ Minstens 1 keer per week	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 2 of 3 keer per maand	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

12 Hoe vaak gaat u in het algemeen naar de kerk, moskee, of naar een godsdienstige bijeenkomst?

☐ Minstens 1 keer per week	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 2 of 3 keer per maand	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

13 Hoe vaak bent u actief als vrijwilliger of mantelzorger?

☐ Minstens 1 keer per week	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 2 of 3 keer per maand	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

14 Hoe vaak heeft u in het algemeen contact met vrienden, vriendinnen, of echt goede kennissen (in persoon of digitaal)?

☐ Minstens 1 keer per week	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 2 of 3 keer per maand	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

15 Hoe vaak gaat u naar een café, club, of bar?

☐ Minstens 1 keer per week	☐ Minder dan 1 keer per maand
☐ 2 of 3 keer per maand	☐ Zelden of nooit
☐ 1 keer per maand	☐ Weet ik niet

16 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?

☐ Erg ongelukkig	☐ Gelukkig
☐ Ongelukkig	☐ Erg gelukkig
☐ Niet gelukkig, maar ook niet ongelukkig	☐ Weet ik niet

17 Hoe is over het algemeen uw gezondheid?

☐ Zeer slecht	☐ Goed
☐ Slecht	☐ Zeer goed
☐ Niet goed en niet slecht	☐ Weet ik niet

18 Bij welke van de onderstaande verkiezingen heeft u gestemd?

	Wel gestemd	Niet gestemd	Weet ik niet meer
Tweede Kamerverkiezingen	☐	☐	☐
Europese Parlementsverkiezingen	☐	☐	☐
Gemeenteraadsverkiezingen	☐	☐	☐
Provinciale Statenverkiezingen	☐	☐	☐
Waterschapsverkiezingen	☐	☐	☐

De volgende vragen hebben betrekking op uw houding ten opzichte van de lokale en nationale politiek.

19 In hoeverre bent u geïnteresseerd in de nationale politiek?

☐ Helemaal niet geïnteresseerd	☐ Zeer geïnteresseerd
☐ Nauwelijks geïnteresseerd	☐ Weet ik niet
☐ Tamelijk geïnteresseerd	

20 In hoeverre bent u geïnteresseerd in de lokale politiek?

☐ Helemaal niet geïnteresseerd	☐ Zeer geïnteresseerd
☐ Nauwelijks geïnteresseerd	☐ Weet ik niet
☐ Tamelijk geïnteresseerd	

21 Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende instellingen?

	Helemaal geen	Niet zo veel	Tamelijk veel	Zeer veel	Weet ik niet
De regering	☐	☐	☐	☐	☐
De Tweede Kamer	☐	☐	☐	☐	☐
Het College van Burgemeester en Wethouders (B&W)	☐	☐	☐	☐	☐
De gemeenteraad	☐	☐	☐	☐	☐
De gemeentenambtenaren	☐	☐	☐	☐	☐

22 Hoe tevreden bent u met het functioneren van de volgende instellingen?

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Tevreden	Zeer tevreden	Weet ik niet
De regering	☐	☐	☐	☐	☐
De Tweede Kamer	☐	☐	☐	☐	☐
Het College van Burgemeester en Wethouders (B&W)	☐	☐	☐	☐	☐
De gemeenteraad	☐	☐	☐	☐	☐
De gemeenteambtenaren	☐	☐	☐	☐	☐

23 In welke mate hebben beslissingen die het gemeentebestuur neemt, over het algemeen invloed op uw leven?

- Helemaal geen invloed
- Weinig invloed
- Tamelijk veel invloed
- Veel invloed
- Weet ik niet

De volgende drie vragen toetsen uw kennis van de lokale politiek. Wij verzoeken u om het antwoord op deze vragen niet op te zoeken, maar het antwoord te geven dat het eerst in u opkomt.

24 Voor welk van deze taken is de gemeente hoofdzakelijk verantwoordelijk?

☐ De hoogte van de inkomstenbelasting	☐ De kwaliteit van het middelbaar en basisonderwijs
☐ De aanleg van wegen en fietspaden	☐ Weet ik niet

25 Waar vergadert de gemeenteraad van [...]?

☐ [Kern 1]	☐ [Kern 3]
☐ [Kern 2]	☐ Weet ik niet

26 Welk van de volgende partijen deed mee aan de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen?

☐ [partij 1]	☐ [partij 3]
☐ [partij 2]	☐ Weet ik niet

De volgende vragen hebben betrekking op uw keuze om al dan niet te gaan stemmen bij de afgelopen verkiezingen voor de gemeenteraad van [...].

27 Heeft u gestemd bij de verkiezingen voor de gemeenteraad van [...]?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet meer

28 Zo ja, waarom?

29 Zo nee, waarom niet?

Tot slot zouden wij u graag een aantal vragen stellen over de verschillende verkiezingscampagnes die voor en tijdens de afgelopen verkiezingen voor de gemeenteraad van [...] zijn gevoerd.

30 Komen de onderstaande posters u bekend voor?

- Ja
- Nee

31 Komt de onderstaande flyer u bekend voor?

- Ja
- Nee

32 Heeft u het onderstaande of vergelijkbare Facebook-berichten al eens eerder gezien?

- Ja
- Nee

33 Wist u dat er op [...] in [...] een lijsttrekkersdebat heeft plaatsgevonden?

- Ja
- Nee

34 Zo ja, bent u bij dit debat aanwezig geweest?

- Ja
- Nee

35 Hebben één of meer van de hiervoor genoemde campagne-elementen invloed gehad op uw keuze om al dan niet te gaan stemmen?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

36 Zo ja, van welk element of welke elementen was deze invloed het grootst? Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

- De campagneborden en -posters
- Het lijsttrekkersdebat
- De flyer
- Weet ik niet
- De campagne op social media

37 Zo ja, was dat element of waren die elementen doorslaggevend voor uw keuze om al dan niet te gaan stemmen?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

De hierboven genoemde campagne-elementen maakten deel uit van een campagne om de opkomst bij de afgelopen verkiezingen voor de gemeenteraad van [...] te verhogen. De laatste vragen gaan over de wijze waarop u deze campagne heeft ervaren en hoe deze volgens u zou kunnen worden verbeterd.

38 Was u zich bewust van het feit dat de gemeente [...] bij deze campagne betrokken was?

- Ja
- Nee

39 Voor zover u met de campagne in aanraking bent gekomen, vond u deze voldoende informatief?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

40 Voor zover u met de campagne in aanraking bent gekomen, vond u deze voldoende aansprekend?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

41 Hoe zou de campagne volgens u kunnen worden verbeterd?

42 Hoe zou de gemeente er volgens u het beste voor kunnen zorgen dat meer kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen gaan stemmen?